

İLSAM Akademi Dergisi

Journal of ILSAM Academy

ISSN 2757-9212

Eş-Şebâb Hareketi ve Somali’de İslam’ın Geleceği

Al-Shabab Movement and the Future of Islam in Somalia

Mehmet ÇELENK

Dr. Öğr. Üyesi,
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı,
mcelenk@uludag.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7104-5861.

Cilt / Issue: 1(1), 55-82

Geliş Tarihi: 31.12.2020

Kabul Tarihi: 5.3.2021

Atf: Çelenk, Mehmet. “Eş-Şebâb Hareketi ve Somali’de İslam’ın Geleceği”. *İLSAM Akademi Dergisi* 1/1 (Mart 2021), 55-82.

Dipnot: Mehmet Çelenk, “Eş-Şebâb Hareketi ve Somali’de İslam’ın Geleceği”, *İLSAM Akademi Dergisi* 1/1(Mart 2021), Sayfa.

ÖZ

Somali sömürge sonrası dönemde çok yönlü bir yeniden yapılanma problemiyle karşı karşıya kalmıştır. Bağımsızlık sonrasında kurulan diktatörlük idaresi ülkenin alt yapı ve kurumsallaşma çabasını tamamlamayı başaramamış, 1991 yılında merkezi hükümetin çöküşüyle “başarısız devlete” dönüşen Somali yaklaşık 30 yıldır oluşan güç ve iktidar boşluğunun menfi sonuçlarıyla yaşamaya başlamıştır. Uluslararası camianın yanlış stratejiler üzerine bina edilen sorun çözme çabaları ve komşu ülkelerin ulusal ve politik ajandaları arasında sıkışan Somali toplumu süreç içerisinde ortaya çıkan radikal dini gruplarla da yüzleşmek zorunda kalmıştır. El-Kâide gibi global cihatçı örgütlerin Somali silahlı muhalefeti dönüştürmesiyle eş-Şebâb terör örgütünün yükselişi başlamıştır. Eş-Şebâb örgütü benimsediği Vehhâbî ve cihatçı Selefilik görüşleriyle kontrol altında tuttuğu bölgelerde katı bir şeriat, tekipleştirme politikaları uygulamakta, kendine muhalif ve rakip olarak gördüğü sivil ve resmi bütün unsurları ise tekfir etmektedir. Köklü bir İslam geçmişine dayanan ve Şâfiî/Sûfî bir sentezle günümüze kadar ulaşan Somali Müslümanlığı kurumsal yapılanma ve alt yapı eksikliği sebebiyle büyük bir tehdit altındadır.

Anahtar kelimeler: Somali, Radikalizm, Selefilik, Eş-Şebâb, İslam.

ABSTRACT

Somalia faced a multi-faceted reconstruction problem in the post-colonial period. The dictatorship which followed independence did not succeed in establishing infrastructure and institutional structures of state. Somalia, which turned into a “failed state” with the collapse of the central government in 1991 has been facing with the bed consequences of the power vacuum Somali

society, stuck between the international community's problem-solving efforts based on wrong strategies and the national and political agendas of neighboring countries, have also had to face radical religious groups that emerged in the process. Global jihadist organizations such as al-Qaeda transformed existing Somalian armed opposition groups and led to the rise of the Al-Shabab terrorist organization. The Al-Shabab organization, in embracing Wahhabi and jihadist Salafi views, implements strict sharia and homogenizing policies in the regions it controls, and excommunicates (takfeer) all civil and official factors that it deems opponents and rivals. Founded on a deep-rooted Islamic background and with a Shafi/Sufi synthesis, Somali Islam is under great threat due to lack of institutional structure and infrastructure.

Keywords: Somalia, Radicalism, Salafism, Al-Shabab Movement, Islam.

EXTENDED ABSTRACT

Somalia faced a multi-faceted reconstruction problem in the post-colonial period. The dictatorship which followed independence did not succeed in establishing infrastructure and institutional structures of state. Somalia, which turned into a "failed state" with the collapse of the central government in 1991 has been facing with the bad consequences of the power vacuum Somali society, stuck between the international community's problem-solving efforts based on wrong strategies and the national and political agendas of neighboring countries, have also had to face radical religious groups that emerged in the process. Global jihadist organizations such as al-Qaeda transformed existing Somalian armed opposition groups and led to the rise of the Al-Shabab terrorist organization. The Al-Shabab organization, in embracing Wahhabi and jihadist Salafi views, implements strict sharia and homogenizing policies in the regions it controls, and excommunicates (takfeer) all civil and official factors that it deems opponents and rivals. Founded on a deep-rooted Islamic background and with a Shafi/Sufi synthesis, Somali Islam is under great threat due to lack of institutional structure and infrastructure.

The Somali crisis, which encompasses four countries, namely Somalia, Djibouti, Ethiopia, and Kenya and millions of refugees scattered all over the world, should be approached as a global rather than a regional problem. Due to its ethnic and religious homogeneity, many experts predicted that Somalia would develop rapidly after independence in 1960. Through a 1960 UN resolution, Somalia separated from Italy and entered a new phase with the Siad Barre coup in 1969. From the moment the dictator came to power, he began

to establish laws that would legitimize an authoritarian regime. In addition to political pressure, forces affiliated with the presidency were also involved in extortion and civilian massacres. This regime, one of the main pillars of which is the tribal structure, has spread bribery and corruption in government offices.

After the overthrow of the Siad Barré regime in 1991, the central government collapsed in Somalia and the country regressed into an arena of competition for clashing groups. Conflicts over power, influence and dominance incited by tribal balances and warlords extended their reach by incorporating global jihadist groups such as al-Qaeda over time. From this point of view, the formation of the Al-Shabaab organization was not a surprise, but a common effect of the prevailing conditions. The collapse of the state and political instability, the effects of tribal structure on social and ideological divisions, the lack of official and central religious/cultural institutions, the impact of western colonialism and recent external military interventions, the national strategies advanced by Ethiopia and Kenya in the region and their subsequent repercussions, etc. have all served to expand the scope of terror organizations.

Indigenous people in Somalia have been distant from radical Islam due to the pragmatic living conditions imparted by Sufism and nomadic life. Severe religious conceptions such as Wahhabism should, in this respect, be seen as an imposition on Somali society from the Arabian Gulf. In the 1970s, the abundance of wealth in Saudi Arabia stemming from oil revenues accelerated Wahhabi propaganda. Religious foundations of Saudi origin have spread to all major cities in Somalia and reached even the most remote corners of the country. Thousands of Somali students were brought to Madinah and Ümmü'l-Kura universities to study Wahhabi fiqh and principles of spreading the faith. The adoption of Salafi / Wahhabi ideology and its use as a social engineering tool brought with it serious conflicts. The milieu of traditional Somali Islam, which blends a tolerant understanding of religion with geography and climate conditions, is gradually shrinking. Music, literature, and folklore, along with other elements, which contain a rich inheritance of past centuries, are at risk of disappearing

For the aforementioned reasons, many organizations of militarist character such as Al-Shabaab emerged in a short time. Al-Shabaab's political agenda is quite distinct when compared to its religious / ideological agenda. Indeed, Al-Shabaab's success in consolidating authority, economy, infrastructure, garnering support from global jihadist organizations and recruiting members from both Somali lands and the diaspora lies largely in the transparency of its political agenda. Learning from the failures of past organizations, Al-Shabaab developed new tactics in social psychology to mobilize the masses and recruit

new members to the organization, and thus began to operate like an organized state. In this respect, Al-Shabaab offers not only a weapon and a salary but also a lifestyle with people who share common values. This is not simply a brainwashing, but rather a form of guidance. On the other hand, Al-Shabaab's oppressive political methodology, its efforts to uniformize the society in terms of religion / Islam by using force, and its execution of sharia in a severe form engendered deep hostility in the society. Bomb attacks, especially against civilians, further reduce the support for the organization amongst the people. Similarly, the perception that the violent course of action is imposed by foreign jihadists negatively impacts popular support. The swift engagement of the Islamic world, particularly that of Egypt and Turkey, in the Somali crisis may pave the way for a humanitarian and Islamic solution to the problem. Leaving behind in its wake three tragic decades, the Somalia crisis has revealed that such a crisis cannot be resolved without the contribution of the Islamic world.

GİRİŞ

Dini radikalizm modern dönemde İslam toplumlarının gelişimi ve normalleşmesinin önündeki en büyük engellerden birisi olmuştur. Umumiyetle Ortadoğu, Hint-Pakistan alt kıtası ve Afrika’da zuhur eden bu cereyanlar siyasi, içtimai, dini ve ekonomik ilişkiler ağının bütününe etki ederek bir veya birden fazla ülkeyi çekim alanına dâhil etmiştir. Global ve bölgesel güç odaklarının rekabeti odağında yükselen bu hareketlerin önemli bir bölümü silahlı mücadeleyi ve şiddeti metot olarak benimsedikleri için sürekli bir gündem olmayı başarabilmişlerdir. Afrika ana karası din temelli radikalizmden en çok etkilenen coğrafyalardan birisidir. Bir yandan Müslüman ve Hristiyan grupların din temelli mücadelesi meseleye salt dini bir görüntü kazandırırken bir yandan da Müslüman grupların benimsedikleri ideolojik formasyonla yerleşik din ve siyaset anlayışlarıyla yürüttükleri mücadeleler öne çıkmaktadır. Büyük oranda sömürge dönemi sosyo/ekonomik politikalarının gölgesinde zuhur eden bu yapıların sömürgeci güçlerle olan bağlantısı çok fazla incelenmeye gerek duyulmadan problem yerli halklar ve onların din tasavvuru üzerinden izah edilmeye çalışılır. Uzun ve çileli bir sömürge dönemini geride bırakan, altyapı, eğitim, finans, kadro ve tecrübe gibi hayati unsurları edinme çabası içindeki Afrika ülkelerinin gelişim ve dünyaya entegre olma çabaları dini radikalizmin etkisiyle sık sık sekteye uğramaktadır. Somali bu anlamda dini radikalizm sarmalından en çok etkilenen ülkelerden birisidir. 1960 yılında sömürge döneminin resmi olarak bitmesiyle Somali yeni bir döneme girmiş ama 1991 yılına geçen 31 yıl alt yapı, kurumsal yapılanma ve toplumu oluşturan bileşenlerin ortak amaç ve heyecanlarda buluşturulması açısından çok iyi bir şekilde değerlendirilememiştir. Devletleşme ve ulus inşa sürecindeki Somali’nin geride bıraktığı bu kayıp yıllar her düzeyde çatışmaya zemin ve ortam hazırlamıştır. Eş-Şebâb örgütü, tam adıyla Hareketü’ş-Şebâb’il-Mücahidîn, hem doğu Afrika hem de global terör hareketliliği açısından öne çıkan en faal örgütlerden birisidir. Somali’de geniş bir alana etki etmesinin yanında Kenya ve Etiyopya coğrafyasını da belli bir hareket kabiliyetiyle faaliyetlerine dâhil etmesi örgütün sürekli gündemde kalmasına imkân vermektedir. Sömürge dönemi mirasının etkileri, 21 yıllık bir diktatörlük sonrasında çöken devlet yapılanması, çatışan gruplardan radikal İslamcı bir örgütün yükselişi, Somali merkez olmak üzere doğu Afrika’da artan güvenlik endişesi ve sürece müdahil olan, başta ABD, global güçlerin etkisiyle bir “Somali Problemi” doğdu.

Somali problemi geniş bir coğrafya, Somali, Cibuti, Etiyopya ve Kenya olmak üzere 4 ülke ve dünyanın dört bir yanına dağılmış milyonlarca Somalili düşünüldüğünde bölgesel değil aynı zamanda küresel bir problemdir. Binaenaleyh Somali’de yaşanan gelişmeleri sadece Somali’nin kendi şartları

ve gerçekliği içinde izah etmeye çalışmak bütünü anlamama riskini beraberinde getirir. Bu açıdan global güç odaklarının ve bölge ülkelerinin ulusal ve stratejik çıkarlarının hangi oranda müessir olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle askeri müdahaleler mevcut krizi derinleştirmiş, milyonlarca insan yer değiştirmek zorunda kalmış ve sonrasında bölgesel ve kabilevi rekabetler ve radikal örgütlerin intikam ve nüfuz mücadelesi başlamıştır.

1. SOMALİ'DE İSLAM'IN SERÜVENİ

Eş-Şebâb ve benzeri radikal örgütlerin hangi şartlarda teşekkül ettiği ülkenin dini/kültürel geçmişi, toplumsal yapılanma, modern dönemlerin sömürge tecrübesi ve 1960 sonrasında yaşanan bağımsızlık süreci sonrasında yaşanan devletleşme tecrübesi ve bağlı unsurlar ile doğrudan ilişkilidir. Bu açıdan bu hususların muhtasar bir şekilde ele alınması problemin boyutları ve uzun vadeli etkilerinin bilinmesi açısından faydalı olacaktır.

Somali oldukça köklü bir İslam geçmişine sahiptir. Hz. Peygamber (sav) döneminde Habeşistan'a hicretle beraber Müslümanlar ilk defa Afrika kıtasına ayak bastı. Ancak İslam'ın asıl yayılması Halife Hz. Ömer döneminde Mısır'ın fethinin ardından başladı. Mısır üzerinden Kuzey Afrika topraklarına geçen Müslüman fatihler, kısa zamanda bütün Mağrip coğrafyasının İslamlaşmasını temin etti ve İslam buradan güneye doğru yayılmasını sürdürdü. Bir yandan Batı'da Moritanya ve Senegal havzasını içine alan Tekrûr topraklarına diğer taraftan doğuda Mısır üzerinden Nûbe topraklarına uzanan İslamlaşma dalgası 15-16. yüzyılda Biladüssudan'ın ortasında Çad havzasında birleşti.¹ Ülkenin kuzey sahillerindeki Zeyla'da İslam hâkimiyeti II. (VIII.) yüzyıldan itibaren tesis edilmiştir. Benâdir sahillerine yerleşen ve IV. (X.) yüzyılda Makdişu'yu (Mogadişu) kuran Müslüman tüccarlar Orta Afrika'dan çıkarılan altın ticaretiyle uğraşmaktaydı.² Afrika boynuzuna İslam'ın ulaşmasında Yemen ve Umman'dan gelen muhacirlerin ve tüccarların büyük bir etkisi olmuştur. Kitlesel anlamda İslam dinine ilk hidayet bulanlar Dir kabilesi mensuplarıdır. Bugün toplumun neredeyse yüzde yüzü Sünni Müslümandır.³ Somali halkı sadece Müslüman olmakla kalmamış, aynı zamanda Kenya sahilleri, Tanzanya, Zanzibar ve Orta Afrika'ya kadar ticaret yoluyla İslam'ı diğer Afrika milletleri arasında da yaymış bir halk olma özelliğine sahiptir.⁴ İslam'ın Somali

¹ Abdullah Erdem Taş, "Afrika'da İslâm'ın Yayılması: Fâtihler, Tâcirler, Dervişler", *Geçmişten Günümüze Türk-Somali İlişkileri Sempozyumu* (Bursa: Kasım 2019), 1.

² Ahmet Kavas, "Somali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/somali#2-tarih> (12.06.2020).

³ Georg-Sebastian Holzer, "Political Islam in Somalia: A Fertile Ground for Radical Islamic Groups?", *Geopolitics of the Middle East* 1 (2008), 23.

⁴ Abdullah Salim Bazine, *İntişâr-ı İslâmî fi Afrikiya Cenube's-Sahra*, (Misrateh: Yedi Ekim Üniversitesi 2010), 7, 83; Abdiwali Ali İbrahim, *Eş-Şebab Örgütünün Teşekkülü, İdeolojik*

bölgesine 7.yy’dan itibaren yayılmaya başlaması beraberinde Arapların bölge üzerindeki etkisinin de artmasını da getirmiştir. Somali bölgesinde yaşayan halk, evlilikler yoluyla Arap Yarımadasında yaşamakta olan topluluklarla akrabalık bağları inşa etmişlerdir. Bu açıdan Müslümanların, Somali bölgesine gelişleri, fetih, hicret ve ticaret olgularıyla birlikte açıklanmaktadır.⁵

İslam kültürünün yerleşmesi ve istikrar bulmasıyla dışarıdan gelen unsurların kurdukları devletlerin yanı sıra bizzat kıta halklarının kurdukları sultanlıklar da artık tarihte yerlerini almıştır. Afrika boynuzunda Evfât Emirliği (1285-1415), Adel Emirliği ve Harar Sultanlığı (1506-1887) bunun örnekleriydi. Somali’de ise daha sonraları Acuran (13.yy-17.yy), Geledi (17.yy-20.yy), Macirtin Sultanlığı (1800-1924), Hobyo Sultanlığı, Varsenceli Sultanlığı, Doğu Afrika kıyılarında ise Tanzanya’nın kıyı şeridinde Kilve Adası merkezli Şirazîler ve Mehdali Seyyidleri: 10. yy- 19.yy); Kenya kıyı şeridinde Pate Adası merkezli (Uman asıllı) Nebhanîler (1203-1894); Doğu Afrika kıyısında Mombasa ve Pemba Adalarında Uman’dan gelen Mazrûiler (1698-1837); Zengibar ve Doğu Afrika Kıyı Şeridinde hâkim olan yine Uman’dan gelen Âl-i Bû Saîd (1840–1964) gibi hanedanlıklar ve sultanlıklar kurulmuştur.⁶

Bölge Müslümanlığı mezhebi dağılım açısından da oldukça ilginç bir durum arz etmektedir. Doğu Afrika’ya İslam daha çok Arap yarımadası üzerinden yayıldığı için burada Şafii mezhebi etkili oldu. Malezya-Endonezya hattından sömürgecilik döneminde getirilenler de Şafiliği pekiştirdi.⁷ 8 asır boyunca Şafii mezhebi Somali toplumunun kurucu unsurlarından birisi olarak var olagelmıştır. Bu mezhep 12. ve 13. Yüzyıllarda anakaranın içlerine doğru ilerlemiş ve kabile yapılanmasına ve dengelerine entegre olmuştur ve din adamlarının nüfuzunu dengelemiş/azaltmıştır. Buna paralel bir şekilde şeyhler ve halifelerin önderliğinde tarikatlar kurulmuştur. Bunlar bir silsile dâhilinde kendilerini Hz. Muhammed’e bağlayan şeceranâmelere sahip olduklarını iddia etmişlerdir. Böylece mesajlarını Somali topraklarında yaymaya başlamış ve 15. Yüzyılda en zirve noktaya ulaşmışlardır. Somali topraklarında üç büyük tarikat ortaya çıkmıştır. Bunlar da Kadiriye, Ahmediyye ve onun bir kolu olan Sâlihîyyedir. Tarikata mensubiyet sadece bir zikir ve ibadetle sınırlı değildir zira bunun özel bir ictimâî sebebi de vardır. Ziraat temelli dini grupların, cemaatlerin, ilk defa 1819 yılında Jubba nehri kıyılarında kurulmasıyla beraber sûfî vaizler ortaya çıkmaya başladı. Bunlar da kabile otoriteleri tarafından

Yapılanması ve Faaliyetleri (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

⁵ İzzettin Artokça, *eş-Şebâb Terör Örgütü/ Somali* (TASAM, 2013), 2.

⁶ Taş, “Afrika’da İslâm’ın Yayılması”, 18.

⁷ Taş, “Afrika’da İslâm’ın Yayılması”, 21.

tanınan gayrı resmi kadılar olarak şeriatı temsil ettiler.⁸ Cami merkezli dindarlığa ilaveten, tasavvufun etkisiyle, birçok şehirde bulunan şeyh ve velilerin türbeleri de sıklıkla ziyaret edilir. İslami/dini bayramlar büyük bir coşkuyla ziyafetlerle ve anlatılan hikayelerle/mesellerle birlikte kutlanılır.⁹ Günümüz Somali toplumu geleneksel İslam formunu büyük oranda muhafaza etmiştir. Eş-Şebâb terör örgütü kontrolündeki bölgelerde katı Selefi bir şeriat anlayışı uygulanmakla beraber bu halkın değil bölgeye hâkim olan siyasi ve ideolojik yapının tercihidir.

Etnik ve dini anlamda homojen olması sebebiyle 1960 yılındaki bağımsızlıktan sonra birçok uzman Somali'nin, Botswana ve Lesotho ile beraber bölgenin en homojen karakterli yapısına sahip, geleceği hakkında çok iyimser kanaatlere sahiptiler. Zira Somalililer etnik ve kültürel unsurların yanında dil ve din açısından da ortak bir paydada buluşuyorlardı.¹⁰ Mamafih bağımsızlık sonrası dönemin 40 yıllık siyasi, ekonomik ve stratejik performansı bu avantajı değerlendiremedi ve Somali derin bir krize sürüklendi.

Etiyopya ve Kenya gibi Hristiyan kültürünün egemen olduğu devletlerin Somali toprakları ve ulusu etrafında geliştirdikleri ulusal ajandalar, yukarıda da kısmen ifade edildiği gibi, Somali'nin bu etnik, kültürel ve dini durumuyla doğrudan ilişkilidir.

İslam'ın Somali toplumundaki etkisi o kadar köklü ve derindir ki süreç içerisinde İslam Somali etnik kimliğinin, seküler görüşte olanlar dahil, bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde Somali'de İslamcı politikaların öne çıkmasının temel sebebi budur. Yabancı veya Hristiyan tehdidi, ilaveten yabancı düşmanlığı ve ayrımcılık, söz konusu olduğunda İslam vurgusu toplumu harekete geçiren en temel motivasyon kanalıdır. Etiyopya'nın Ogaden bölgesi, Kenya'nın kuzeyi, Avrupa diasporası ve Kuzey Amerika'daki Somali toplumunun dini tepkiselliği buradan kaynaklanmaktadır.¹¹

1.1. Sömürge Dönemi

Afrika'nın doğusunda Aden körfeziyle Hint Okyanusu arasındaki hörgüç biçimli Afrika boynuzu üzerinde yer alan Somali kuzeybatıdan Cibuti,

⁸ Giulio Di Domenicantonio, "With God on our side": a focus on Ahlu Sunna Waljama'a, a Sufi Somali paramilitary group" *Annual Review of Islam in Africa* 13-14/1 (2015-16), 64.

⁹ Quetzalli Padilla, Gustavo Trigo-Arana, *Scoping Study on the Culture Sector in Somalia* (UNESCO, 2013), 12.

¹⁰ Hossein Solomon, "Al Shabaab in Somalia: Between Clan and Faith", *Terrorism and Counter-Terrorism in Africa* (London: Palgrave Macmillan, 2015), 40.

¹¹ Holzer, "Political Islam in Somalia", 24.

batıdan Etiyopya ve güneybatıdan Kenya ile çevrelenmiştir.¹² Kızıldeniz ve Hint Okyanusu boyunca 3300 kilometrelik bir sahile sahip olan ülke yüksek bir stratejik önemi haizdir. Tarih boyunca önemli bir ulaşım güzergahı olan Somali Batı merkezli sömürge hareketlerinin başlamasıyla tekrar ilgi odağı olmaya başlamıştır. Somali topraklarındaki Batı sömürgeciliği oldukça ilginç bir seyir takip etmiştir. Fransa, İngiltere ve İtalya’nın kendi çıkarları etrafında geliştirdikleri politikalar çerçevesinde Somali toprakları farklı dönemlerde bu ülkeler arasında bazen taksim edilmiş bazen de el değiştirmiştir. Bu açıdan Somali’de bugün yaşanan problemlerin tohumlarının büyük oranda 19. Yüzyıl sonlarından itibaren Avrupalı sömürgeci güçler tarafından atıldığını söylemek mümkündür. 1897 yılında İngiliz, Fransız ve İtalyanlar tarafından ülke parçalanarak nüfuz bölgelerine ayrılmıştır. Bu çerçevede Fransızlar Cibuti, İngilizler Somaliland’ın tamamı ve Puntland’ın bir bölümünü, İtalyanlar ise merkez ve güney bölgelerini almışlardır. Kadim Somali topraklarına dâhil olan Ogaden 1948’de İngilizler tarafından Etiyopya’ya verilmiş, kuzeyde bazı bölgeler ise Kenya’ya verilmiştir.¹³ Böylece Avrupa devletlerinin çıkar ve rekabet merkezli bu taksimatı Afrika’nın en homojen topraklarını ve toplumunu parçalamakla sonuçlandı.¹⁴

Nüfuz bölgeleri ve uzun vadeli stratejiler gözetilerek yapılan bu taksimatın etkileri günümüze kadar devam etmiş ve Somali modern döneme sorunlu ve netameli komşuluk ilişkileri ile geçiş yaşamıştır. Nitekim Somali 1977-1978 yıllarında Etiyopya ile Ogaden bölgesi ihtilafı sebebiyle büyük bir savaş yaşamıştır. Sovyetlerden aldığı destekle güçlü bir ordu kuran Siad Barre “Büyük Somali” idealleri çerçevesinde Kenya, Etiyopya ve Cibuti’ye devredilen Somali’ye ait toprakları geri almayı planlamıştır. Mamafih Sovyetlerin 20 bin Kübalı asker ve Sovyet uzmanları Etiyopya’ya göndermesiyle savaşın seyri değişmiş ve Somali ordusu büyük bir hüsrana yaşamıştır.¹⁵

İkinci dünya savaşı ile birlikte dünyada yeni bir konjonktür oluşmuş ve sömürgeciliğin seyri, dekolonizasyon, yeni bir mecraaya girmiştir. Burada temel problemlerden birisi de savaşan taraflar arasında el değiştiren sömürge topraklarının geleceği hususuydu. 1960 yılında İtalya işgalindeki Somali toprakları ile İngiltere işgalindeki Somaliland birleşmiş ve modern Somali haritası ve devleti ortaya çıkmıştır. Bağımsızlıktan sonra Somali 9 yıllık bir

¹² Aydoğan Köksal, “Somali”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/somali#1> (12.06.2020).

¹³ Oktay Bingöl, “Somali’de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye’nin Rolü”, *Gazi Akademik Bakış* 7/13 (2013), 85.

¹⁴ Ahmed Ali M. Khayre, “Somalia: An Overview of the Historical and Current Situation”, *SSRN Electronic Journal* (2016), 7.

¹⁵ Orakçı, *Somali: Silahların Gölgesinde 26 Yıllık İstikrar Arayışı*, 6.

parlamentar demokrasi tecrübesi yaşamış ve Afrika’da ilk sayılabilecek bir iktidar geçişine şahit olmuştur.¹⁶

Somali topraklarındaki Batı sömürgeciliği sadece uzun vadeli politik, ekonomik ve kültürel krizlerle sınırlı olmamış, Somali gündeminin oluşmasına imkan veren her türlü ilmi ve kültürel çabayı da, bir anlamda, tekeline almıştır. Nitekim Afrika’yı elde etme çabası Somali yarımadasını beş ayrı bölgeye ayırmakla kalmamış aynı zamanda bölgenin entelektüel anlamda da parçalanmasını beraberinde getirmiştir. Her kolonyal bölge kendisine uygun bir Somali hüviyeti inşa etmeye çalışmış ve üç Avrupa dili üzerinden Batının seküler Somali araştırmaları geleneği başlamıştır. Böylece Somali toplumu bir yandan kolonyal devletlerin tebaası olmuş bir yandan da kolonyal araştırmacıların objesi/konusu olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak da Batı akademilerinin Somali tarihi ve kültürü hakkındaki araştırmaları dağınık ve parçacı/bütüncüden uzak olmuştur. Hülasa, kolonyal idareciler, etnograflar ve uzmanlar “kendi Somalilerini” yazmaya devam etmişlerdir.¹⁷ Somali merkezli gündemlere günümüzde ABD ve başka taraflar da, bir noktaya kadar Türkiye, müdahil olmakla beraber hala büyük oranda Avrupa merkezli bir bakış açısının hâkim olmasının temel nedeni budur.

1.2. Siad Barre Dönemi

1960 yılında BM kararı ile İtalya’dan ayrılarak bağımsız bir ülkeye dönüşen Somali 1969 yılında yaşanan Siad Barre darbesiyle yeni bir mecraya girmiştir. Barre iktidara geldiği andan itibaren otoriter bir rejimi meşru kılacak kanunlar ihdas etmeye yönelmiştir. Bu açıdan rekabete imkân vermeyen, toplumdaki unsurları dışarıda bırakan mutlak bir diktatörlük inşa edildi. Siyasi baskılara ilaveten cumhurbaşkanlığına bağlı kuvvetler gasp ve sivil katliamlara da karışıyorlardı. Temel dayanaklarından birisi de kabile yapılanması olan bu rejim devlet dairelerinde rüşvet ve yolsuzluğu yaygınlaştırdı. Bütün bunlara ilaveten devletin iletişim ve bilgi kanallarının tamamı Barre’ye yakın kabile mensuplarının kontrolündeydi. Binaenaleyh baskı ve ayrımcılık Barre iktidarının belirgin vasfı haline geldi. Zaman zaman ayrımcılığa dayalı katliamlar, köy yakmalar ve işkenceler gerçekleşti. Askeri rejimin kendi halkına karşı yürüttüğü ekonomik ve politik ayrımcılıkla kuzey kabileleri, Hawiye ve Isaaq, tamamen ihmal edildiler.¹⁸ Barre iktidarı ele geçirdiğinde

¹⁶ Khayre, “Somalia”, 1.

¹⁷ Lee Cassanelli, “The Partition of Knowledge in Somali Studies: Reflections on Somalia’s Fragmented Intellectual Heritage”, *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies* 9 (2009), 5.

¹⁸ Hassan Mudane, “Siad Barre’s Regime: From Repressive to Civil War”, 3-4. (Erişim 10 Haziran 2020).

ülkedeki kabile sistemini bitireceği sözünü vermişti. Fakat zaman geçtikçe bunun tersine bir politika uyguladı. Ülkedeki bazı kabileleri destekleyerek kendi meşruiyetini devam ettirdi ve kabileler arasında çatışmaları körükledi. Siad Barre iktidardan düşürülünce, muhalif grubun liderleri anlaşılmadı ve kendi aralarında mücadele etmeye başladı.¹⁹ Kabile dengelerini bozarak Somali topraklarında hâkimiyet sağlama Barre iktidarında geliştirilmiş bir strateji değildi. İngiltere ve İtalya etnik ve dini olarak homojen olan Somali toplumunu idare etmek için böl-parçala-yönet siyasetini uygulamışlar, zaman zaman da toplu cezalandırmalar tatbik etmişlerdi. Nitekim Somali'nin kuzey ve güney bölgeleri ancak 1960-1969 arasındaki çok partili demokrasi döneminde birleşmişlerdir.²⁰

Barre 1969-1978 yılları arasında hem Sovyetler Birliğinden hem de Batı'dan destek almıştı. Dışarıya anayasal bir devlet görüntüsü verme çabası içindeki Barre iktidarı gerçekte Somali sınırlarında kabile temelli bir iktidar kurdu. Sisteme yakın kabile mensuplarından oluşan ve hükümet tarafından finanse edilen silahlı gruplar geçmişte birlikte yaşayan ve evlilik ilişkileri kurabilen kabile dengelerini paramparça etti. Kanuni düzenlemeler hükümete tutuklama ve infaz hususunda geniş yetkiler verdi. The National Security Service (ulusal güvenlik servisi), the Victory Pioneers (zafer öncüleri) ve çok sayıda milis ve paramiliter gruplar tesis edildi.²¹ Otokratik rejimin yağma ve katliamlarına tepki olarak olan eski Britanya Somali'sinin halkı, Londra'daki diaspora ve Etiyopya'nın yardımıyla "Somali Milli Hareketi" (SMH) adlı bir gerilla hareketi kuruldu ve 1979'da ayaklanma başladı. Çoğunlukla Issaq'lardan oluşan SMH, 1988'de askeri olarak Hargeisa'yı ele geçirdi. Siad Barre'nin tepkisi çok sert oldu. Somali hava kuvvetlerinin bombardımanı sonucunda Hargeisa'nın yüzde 90'ı tahrip edildi, 50 bin ölü ve yüzbinlerce mülteci ortaya çıktı.²² İnsan hakları ihlalleri açısından öne çıkan bu askeri rejimin özellikle son 10 yılı Somali toplumuna büyük acılar yaşatmıştır.²³ 1990 yılında muhalif örgütlerin Barre'ye karşı ittifak yapmasıyla birlikte ülkede iç savaş çıktı ve günümüze kadar sürecek olan istikrarsızlığın önu açıldı.

¹⁹ Mehmet Özkan, *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası* (SETAV, 2014), 20.

²⁰ "Somalia: Fall of Siad Barre and the Civil War" (Erişim 1 Haziran 2020). <https://sites.tufts.edu/atrocityendings/2015/08/07/somalia-fall-of-siad-barre-civil-war/>

²¹ (Somalia: Fall of Siad Barre and the Civil War, World Peace Foundation, Ağustos 2015). <https://sites.tufts.edu/atrocityendings/2015/08/07/somalia-fall-of-siad-barre-civil-war/>

²² Mudane, "Siad Barre's Regime: From Repressive to Civil War", 5; Özkan, *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası*, 28-29.

²³ Khayre, "Somalia", 1.

Siad Barre rejiminin, bütün olumsuzluklarına rağmen, Somali'nin sömürge sonrası döneme geçişle ilgili birtakım hizmetler yaptığı da gerçektir. Devletin kurumsal yapılanması, ulus inşası ve ulus bilinci bu dönemde şekillenmeye başlamıştır. Kurumsal yapılanmayla beraber Somalililerin hem refah düzeyi hem de sosyal hizmetlerden istifade oranı artmıştır. Askeri diktatörlük bilimsel sosyalizme dayalı yeni bir politik ve ekonomik yapılanmanın kabile dengeleriyle mücadeleden geçtiğini düşünüyordu. Barre bu açıdan kabileciliğini ulusal birliğin önündeki en büyük tehlike olarak görüyordu. Kabile otoritesi ve yapılanmasına karşı sistematik bir mücadele süreci başlamış olmakla beraber Barre de bu bağları güçlü bir şekilde kullanmıştır. Arapça, İngilizce ve İtalyanca alfabelerinin yerini alan Somali alfabesinin kabul edilmesiyle beraber hükümet kapsamlı bir plan başlattı ve birçok alana ait kitap Somaliceye çevrildi, Somali tarihinde ilk kez standart bir eğitim sistemine kavuştu.²⁴

Kabile temelli, kırılgan ve liyakatsiz bir otoriter rejimle 1969'dan 1990'a kadar Somali'yi yöneten Barre'nin iktidarı iç isyanlar tarafından devrilmiştir. Son tahlilde Barre iktidarı baskı ve şiddete dayanan siyaset, 1978 Ogaden savaşının faturası ve kabile ayrımcılığına dayanan krizlerle son bulmuştur. Mamafih yıkılan diktatörlüğün geride bıraktığı en tehlikeli miras kabile mücadelesi ve savaşları oldu. Nitekim aralarında bir birlik oluşturamayan kabile liderleri ilerleyen dönemlerde birer savaş lorduna dönüşerek Somali krizinin daha da derinleşmesine sebebiyet verdiler.

2. EŞ-ŞEBÂB'IN TEŞEKKÜLÜ, FORMASYONU VE SİYASET STRATEJİSİ

1991 yılında Siad Barre rejiminin devrilmesinden sonra Somali'de merkezi hükümet çöktü ve ülke çatışan grupların her düzeyde rekabet ve silahlı çatışmalarına sahne oldu. Uzun süren çatışma ortamı farklı örgüt ve grupların teşekkülüne uygun hale geldi. Kabile dengeleri ve savaş lordları öncülüğünde yürütülen güç, nüfuz ve çıkar savaşları el-Kâide gibi küresel cihatçı grupları da zamanla bünyesine dâhil ederek etki alanını genişletti. Merkezi hükümet ve iktidar boşluğu kabile, savaş lordları, yerli ve harici örgütlerin teşekkülünü her düzeyde mümkün kıldı. Bu açıdan bakıldığında eş-Şebâb örgütünün teşekkülü bir sürpriz değil mevcut şartların ortak etkisiyle gerçekleşmiştir. Eş-Şebâb'ın ortaya çıkışını sağlayan birçok etken olmasına rağmen bunları beş temel başlık altında toplamak mümkündür.

²⁴ Dominik Balthasar, "State Making in Somalia under Siyad Barre: Scrutinizing Historical Amnesia and Normative Bias" *International Journal of African Historical Studies* 51/1 (2018), 142-158.

2.1. Devletin Çöküşü ve Siyasi İstikrarsızlık

Somali modern dönemin en trajik siyasi krizlerinden birine sahne olmuştur. Diktatör Siad Barre'nin 1969-1991 yılları arasındaki iktidarı Somali'yi altyapı ve kurumsal yapılanma açısından yeterince dönüştüremediği gibi uygulanan baskı ve kabile temelli ayrımcılık politikaları toplumsal ayrışma ve çatışmayı derinleştirmiştir. Barre rejiminin devlet terörü uygulayarak iktidarda kalma stratejisi sonraki dönemi de büyük oranda şekillendirmiştir. Zira rejimin şiddet uyguladığı hedef gruplar da aynı oranda rejime karşı şiddet stratejisi geliştirmişlerdir.²⁵ Binaenaleyh Barre öncesi ve sonrasında şiddet sadece oransal olarak değişmiştir.

2.2. Kabile Yapılanmasının Toplumsal ve İdeolojik Ayrışmalar Üzerindeki Etkileri

Kabile aidiyeti, İslam kimliğiyle beraber, asırlar boyunca Somali toplum yapılanmasının temelini oluşturmuştur. Farklı dönemlerde Somali topraklarında kurulan emirlik ve siyasi yapılanmalara rağmen toplumun ana bünyesi, coğrafya ve iklimin de etkisiyle, göçebe bir yaşam formunu asırlar boyunca sürdürmüştür. Avrupalı sömürgeciler döneminde mevcut kabile yapılanması stratejik, politik ve ekonomik çıkarlar çerçevesinde yeniden şekillendirilmiştir. Geleneksel kabile yapılarının aksine Somali kabile yapılanmasında bir lider veya şef bulunmaz. Bu yapıda merkezi otoriteyi herhangi bir üst otoriteye bağlı olmayan bir siyasi örgütlenme ayakta tutmaktadır. Somali kabileleri göçebe ve yerleşik olmaları açısından Samaale ve Sab olarak iki ana gruba ayrılırlar.²⁶ Darood, Hawiye, Dir ve Isaaq kabile yapısını oluşturan 4 ana koldur. Darood Ogaden, Marehan ve Harti adlı üç alt gruba, Haviye Habar Gedir ve Abgal adlı iki alt gruba, Dir İssa, Gadabursi ve Biymaal adlı üç alt gruba ayrılmaktadır. Somaliland bölgesinde baskın grup olarak yaşayan Isaaq kabilelerinin kabile yapılanmasında tam ve köklü bir kabile olup olmadığı ise tartışmalıdır.²⁷ Siad Barre iktidara gelince Somali kabilelerini iktidarına destek veren ve karşı çıkanlar şeklinde ayrıştırdı. Kendisinin de mensup olduğu Marehan kabileleri iktidarı boyunca en imtiyazlı ve en önemli grup olarak faaliyet gösterdi.²⁸ Binaenaleyh Somali'deki kabileler arası savaş köken ve nesebe dayalı bir etnik savaş değil kabilelerin politik olarak kullanımı ve istismarına dayalı bir savaştır.²⁹ 1991 yılında bağımsızlığını ilan

²⁵ Ingiriis, "From Al-Itihaad to Al-Shabaab", 78-79.

²⁶ Cedric Barnes, "U dhashay—Ku dhashay: Genealogical and Territorial Discourse in Somali History" *Social Identities* 12/4 (2006), 489-491.

²⁷ Joakim Gundel, *Clans in Somalia* (ACCORD, 2009), 12-13.

²⁸ Ingiriis, "From Al-Itihaad to Al-Shabaab", 80-81.

²⁹ Mudane, "Siad Barre's Regime: From Repressive to Civil War", 6.

eden Somaliland ve 1998 yılında özerkliğini ilan eden Pundland mevcut kabile yapılanması üzerine kurulmuşlardır.³⁰ Eş-Şebâb kabilelerle olan ilişkisinde kazan-kazan prensibinden hareket etmektedir. Bu açıdan kabile desteğini bazen yeni bölgeler ele geçirmek için kullanmakta bazen de kabileler arası nüfuz dengesini bozarak kendi etkinliğini arttırmaktadır. Benzer şekilde 4 ana kabile dışında kalan alt kabileleri rekabete dâhil ederek onore etmekte ve militan devşirme dâhil her düzeyde kullanmaktadır. Kabile desteği ve bağlantıları eş-Şebâb’a aynı zamanda çok yoğun ve hızlı bir istihbarat akışını da mümkün kılmaktadır. Eş-Şebâb kabile yapılanmasını farklı taktiklerle profesyonelce kullanmasına rağmen bu ilişki ağını şiddetle reddetmektedir. Örgüt lideri Ahmed Abdi Godane ve örgüt içinde faaliyet gösteren “muhacirin” adlı yabancı savaşçılar beyanatlarında adalet, eşitlik, hilafet ve ümmet kavramlarını ön plana çıkararak kabile bağlarını gizlemeye çalışmışlardır.³¹

2.3. Resmi ve Merkezi Dini / Kültürel Kurumların Eksikliği

İslam dini Somali topraklarına oldukça erken bir dönemde gelmiştir. Sünni/Şafii İslam anlayışı tasavvufi bir formda asırlar boyunca geniş bir coğrafyada etkili olmuş, bir yandan mücavir alanlarda İslam’ın yayılmasına hizmet ederken bir yandan da mütecaviz saldırılara karşı bölge halklarını ve İslam kültürünü korumuştur. Batı sömürgeciliğinin başladığı 19. Yüzyıl sonlarından resmi bağımsızlığının elde edildiği 1960 yılına kadar bu genel yapı korunmuştur. Kabile kültürünün de oldukça belirleyici olduğu bu din anlayışı din/kabile dengeleri arasında bir şerî hukuk sistemi de inşa etmiştir. Diktatör Siad Barre döneminde büyük Somali idealleri etrafında bir ulus kimliği inşası başlamış, bir Somali alfabesi geliştirilmiş ve Somali tarihinde ilk defa merkezi bir müfredata kavuşmuştur.³² Bilimsel sosyalizmi devlet prensibi olarak kabul eden Barre din eğitimi kurumsal ve akademik zemine taşımakla ilgili bir çaba içinde olmamıştır. 1990 yılında Siad Barre rejimiyle birlikte devletin bütün alt yapısı da çökmüştür. Alt yapısı çökmüş geniş bir coğrafyada milyonlarca insan temel eğitimden mahrum olduğu gibi her düzeyde harici etkiye de maruz kalmıştır.

Geleneksel olarak siyasi bir söylem ve içeriğe sahip olmayan Somali Müslümanlığı İhvanı Müslimin hareketinden etkilenen Vahdetü’ş-Şebâbi’l-İslamiyye ve Cemâatu’l-İslamiyye’nin kuruluşu ile yeni bir mecraaya taşınmıştır. Suudi Arabistan’ın petro-dolar merkezli ekonomik yükselişi beraberinde Vehhâbîliğin yoğun proapagandasını da getirmiştir. Güçlü bir

³⁰ Gundel, *Clans in Somalia*, 5.

³¹ Marey Harper, *Everything You Have Told Me Is True: The Many Faces of Al Shabaab* (London: C Hurst & Co Publishers Ltd, 2019), 36.

³² Balthasar, “State Making in Somalia under Siyad Barre”, 142-158.

finansmanla desteklenen medreseler ve vakıflar belli başlı şehirlerinde ve ülkenin ücra köşelerinde varlık göstermeye başladı. Binlerce Somalili genç Medine ve Mekke’ye Vehhâbî fikhî ve davet prensipleri eğitimi için götürüldü. Buradaki dini motivasyonla beraber temel amaçlardan birisi de Somali’nin Sovyetlere bağlılığını azaltmak ve kömünizmin etkisini zayıflatmaktır. Hasan Dahir Aweys gibi bazı İslamcı ideologlar Somali toplumunu bazı değişimlere hazırlamak için Vehhâbîliği devrimci bir düşünce olarak formüle ettiler. Selefilik/Vehhâbîlik hem devrimci yönü hem de Suudi finansmanını garanti etmesi açısından oldukça cazip bir ideolojiydi. Vehhâbîliğin devrimci yönünü daha da belirginleştirmek için cihatçı Selefilik süreç içinde benimsendi ve uyarlandı. 2009 yılında Şeyh Şerif önderliğinde federal geçiş hükümetine karşı geliştirilen tekfirci duruşla beraber Selefi düşüncenin en katı formları Somali topraklarında görünür ve fonksiyonel hale geldi.³³ Yaşanan gelişmelerin global toplum mühendisliğinin bir yansıması olduğu aşikardır. Suudi Arabistan merkezli Selefi propaganda aygıtının ABD ve İngiltere başta olmak üzere Batılı güçlerle kurduğu ilişkiler ağı yakın zamanlarda daha da görünür hale geldi. Binaenaleyh Somali toplumu çok yönlü ve organize bir dini propagandaya maruz kalmıştır. Somali toplumunun sahip olduğu geleneksel din anlayışı, tasavvufun da hoşgörölü ruhu ile, asırlar boyunca tekfircilik dâhil her türlü aşırılığa karşı olmuştur.

Tevhid’in bir yaşam biçimi olarak formüleştirilmesi, Selefiler tarafından yoğun bir şekilde işlenmekte ve Tevhid çok yönlü bir toplum mühendisliği aracına dönüştürülmektedir. Onlara göre tevhid sadece bir akide değil, bunun gereklerini yani ‘takvâ’yı uygulamaktır. Tevhîde inanmak, hayatta başka ilahlara tapmamak, ibadeti, yalnızca Allah’a hasr etmektir ve O’ndan başkasının emirlerine boyun eğmemektir. Aslında çok masum görünen bu ilkenin mantığı, dinin her şeyi belirlediğini ortaya koymaktır. Bu anlamda akla uygun bir görüşü benimseme, Allah’ın hükümlerini terkedip başka hükümlere uymak olarak görülür. Suudlu meşhur müftü İbn Bâz: İnsanlara ait hükümlerin ve görüşlerin, Allah ve Rasûlünün hükmünden daha hayırlı olduğuna inanan, bunların yerine beşeri sistem ve kanunları benimseyen kişinin imanı yok kabul edilir, demektedir.³⁴ Bu geniş çerçeve içinde Selefi ideoloji “*Batı’daki anarşist akımlarda görülenin bir benzerini İslam dünyasında sergilemekte ve toplum adı verilen yapıya, tarihe, kültüre, sanata ve felsefeye vs. tümüyle karşı bir tutum almaktadır*”.³⁵ Politik istikrarsızlık ve harici müdahalelere açık Doğu Afrika’da din-toplum ilişkilerinin bu çizgide seyretmesi mutedil din

³³ International Crisis Group, “Somalia’s Divided Islamists” (Erişim 1 Haziran 2020).

³⁴ Mehmet Zeki İçsan, “Tarih Boyunca Selefi Söylem”, *İlahiyat Akademisi*, 1/1-2. (2015), 10.

³⁵ Mehmet Evkuran, “Bir Kriz Teolojisi ve Toplumsal Hareket Olarak Selefilik”, *Muhafazakar Düşünce*, 12/45-46, (Temmuz-Aralık 2015), 80.

anlayışlarının uzun vadede buharlaşması, radikal örgütlerin daha geniş alanda faaliyet alanı bulması ve nihayetinde maliyeti düşen terörün bütün bölgeyi çekim alanına dâhil etme ihtimali vardır.

2.4. Batı Sömürgeciliği ve Son Dönem Harici Askeri Müdahalelerin Etkisi

Somali 19. Asrın sonlarından itibaren İngiliz, Fransız ve İtalyan sömürge güçlerinin sistematik istilasına uğramıştır. Batılı sömürge devletleri ulusal çıkarları ölçeğinde Somali toplumunu ve topraklarını nüfuz alanlarına ayırmış, böl-parçala-yönet siyaseti etrafında dönüştürmüşlerdir. 1960 yılında aktif Sömürge dönemi bitmekle birçok zararlı uygulama modern dönemlere kadar ulaşmıştır. Bunlar içerisinde hiç şüphesiz en müessir olanı sömürge dönemi refleksleriyle Somaliland ve Puntland'ın bağımsızlık girişimleridir. Daha öncesinde Ogaden'in Etiyopya'ya, Kuzeydeki bazı toprakların Kenya'ya bırakılması ve Cibuti'nin 1977'de Fransa'dan ayrılarak bağımsız bir ülke olması toprak bütünlüğü üzerindeki en büyük tehlikeyi oluşturmuştu. 2006-2009 yılları arasında Etiyopya ordusunun ABD destekli olarak yürüttüğü operasyonlar sonrasında ülkedeki dengeler tamamen bozulmuş, yaşanan insani felaketlerin yanında güç dengeleri de değişmiştir. Nitekim uluslararası toplumla çalışabilecek yapıdaki İslam Mahkemeleri Birliğinin tasfiye edilmesiyle oluşan iktidar boşluğunu radikal ve kontrolsüz eş-Şebâb örgütü doldurmuştur.³⁶ Harici müdahaleler, yukarıda da ifade edildiği gibi, Somali merkezli örgütlerin hem organize olmasını hem de keskin radikal ideolojik dönüşümler yaşamasına sebebiyet vermiştir.

2.5. Etiyopya ve Kenya'nın Somali Etrafında Geliştirdikleri Ulusal Stratejiler ve Etkileri

Etiyopya ve Kenya Somali merkezli politikaların tamamında doğrudan veya dolaylı olarak varlık göstermektedirler. Batı sömürgeciliğin böl-parçala-yönet stratejisi etrafında Somali topraklarını kendi ülkeleri ve stratejik paydaşlarının çıkarları doğrultusunda parçalamaları Somali krizinin ana sebeplerinden birisidir. Her iki ülkenin de kadim Somali topraklarının bir parçası olan ve günümüzde de ağırlıklı olarak Somalilerce meskûn toprakları kendi kontrollerinde tutmaları onları krizin faal bir unsuru haline getirmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere her iki ülke de zayıf, parçalara bölünmüş ve kontrol edilebilir düşük profilli bir Somali'yi güçlü ve birleşik bir Somali'ye tercih etmektedirler. Mamafih bu siyasetin doğal sonucu olarak oluşan kaos, terör ve iltica gibi durumlar son tahlilde onları da büyük problemlerle karşı karşıya bırakmaktadır.

³⁶ Civins, "Ethiopia's intervention in Somalia, 2006-2009", 136.

3. EŞ-ŞEBÂB'IN ANA BİLEŞENLERİ

Eş-Şebâb hareketinin hangi şartlarda teşekkül ettiği meselesi bu yöndeki akademik çabalar ve literatür gelişmesine rağmen hala büyük oranda anlaşılabilmiş ve çözülebilmemiş değildir. Ortaya çıktığı dönemden itibaren Somali ve Doğu Afrika bölgesinde gerçekleştirdiği terör eylemleriyle büyük bir korku dalgası yaratan örgütün askeri operasyonlarının karakteri, yaşadığı büyük kayıplara rağmen hızlı bir şekilde toparlanma yeteneğine sahip olması sadece askeri açıdan değil aynı zamanda epistemolojik açıdan da uzun araştırmalara ilham verecek bir muamma olarak durmasına sebebiyet vermektedir.³⁷

Somali'de modern dönem siyasal İslamcılık cereyanı 1970'li yıllarda gizli bir faaliyet olarak başlamıştır. 1980'li yıllara kadar birçok grup teşekkül etmekle birlikte bunun ulusal politikalar üzerinde ne kadar etkili olduğu hususunda çok az bilgi vardır. İslamcı gruplar Somali'de düzensiz ve düşük profilli bir şekilde ortaya çıkmışlardır zira baskıcı rejime karşı koyacak bir güçleri yoktu.³⁸ Arap ülkelerinde eğitim alıp Somali'ye dönenler gittikleri ülkede edindikleri İslami düşüncelerin propagandasını yapmaya başlamışlardır. Bu çerçevede ilk teşekkül eden yapılanmalar Vahdetü's-Şebâbi'l-İslâmiyye ve Cemâatü'l-İslâmiyye gibi gruplardır. Bu iki grup 1982 yılında birleşerek el-İttihâdü'l-İslâmiyye ismini almışlardır.³⁹ Bazı uzmanlar İhvan-ı Müslimîn etkisinde teşekkül eden el-İttihâdü'l-İslâmiyye ve daha sonraki dönemde kurulan İttihâdü'l-Mehâkimi'l-İslâmiyye eş-Şebâb hareketinin idelolojik kökenleri olarak kabul ederler.⁴⁰

Eş-Şebâb'ın fiilen teşekkülü ve sahaya inişi ise 2004 yılında İslam Birliği Örgütü'nün ABD ve Etiyopya kuvvetlerince yok edilmesi üzerine, ülkedeki İslamcı grupların 2006 yılında yeni bir oluşum çabaları içerisinde İslam Mahkemeleri Birliği Örgütü'nü (el-İttihâdü'l-Mehâkimi'l-İslâmiyye) kurmasıyla gerçekleşmiştir.⁴¹ Eş-Şebâb örgütü İslam Mahkemeleri Birliğinin askeri kanadı olarak kurulmuştur. Örgüt 1970'lerde Etiyopya'ya karşı savaşan Hasan Aveys'i manevi lider olarak kabul eder.⁴² Bazı Batılı uzmanlar da eş-

³⁷ Mohamed Haji Ingiriis, "The Invention of al-Shabaab in Somalia: Emulating the Anticolonial Dervishes Movement", *African Affairs* 117/467 (2018), 217-218.

³⁸ Holzer, "Political Islam in Somalia", 24-26.

³⁹ David Shinn, "Al Shabaab's Foreign Threat to Somalia", *ORBIS* 55/2 (2011), 203-204.

⁴⁰ Dirk Baehr, *The Somali Shabaab Militias and Their Jihadist Networks in The West*, (Konrad Adenauer Stiftung 2001), 23.

⁴¹ Artokça, *eş-Şebâb Terör Örgütü/ Somali*, 6.

⁴² Abdürrahim Sıradağ, *Sahra Altı Afrika'da Terörist Grupların Yükselişi Boko Haram ve eş-Şebâb* (SETAV, 2015), 16.

Şebâb'ın teşekkülünü iki pratik amaçla izah ederler. Bunlardan birincisine göre eş-Şebâb 2004-2006 yılları arasında, oluşan kaos ortamını gidermek ve asayişin temin amacıyla Aweys ve Adan Hashi Ayro tarafından İslam Mahkemeleri Birliğinin askeri kanadı olarak kurulmuştur. İkincisi ise Somali'de yeni bir devlet yapılanması kurmaktır. Önceleri 400-500 civarında cihatçı militan, bunların bir bölümü el-Kâide tarafından Afganistan'da eğitilmişlerdi, İMB için mücadele ettiler. Bu süreçte 5000 civarında paralı/ücretli militan da mevcuttu ama bunlar cihattan ziyade ülkenin milli çıkarları için mücadele ediyorlardı.⁴³ Oldukça geniş bir coğrafyada faaliyet gösteren eş-Şebâb'ın militan profili de oldukça ilginçtir. Kurulduğu dönemden beri el-Kâide bağlantılı yabancı örgütlerden destek alan eş-Şebâb Selefi tandanslı el-I'tisam, İMB'nin askeri anlamda daha etkili olması gerektiğine inanan bazı İslamcılar, Tekfir ve Hicre grubu ve başta Afganistan, Çeçenistan ve bazı Arap ülkelerinde cihat tecrübesi olan tecrübeli militanlar olmak üzere dört ana gruptan oluşmaktadır.⁴⁴

4. EŞ-ŞEBÂB'IN DİNİ / İDEOLOJİK FORMASYONU

Eş-Şebâb örgütünün teşekkülü etrafında oluşan belirsizlikler dini/ideolojik formasyonu için de söz konusudur. Bu sebeple örgütün gerçekte hangi kategoride varlık gösterdiği etrafında ciddi tartışmalar devam etmektedir. Uluslararası toplum ve Batı medyası bu hareketi büyük oranda terörist ve Batılı değerlere düşman olarak takdim etmektedir. Eylem ve operasyon tarzı itibarıyla eş-Şebâb'ın bir terör örgütü olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Eş-Şebâb'ın dini/ideolojik yapılanmasını doktrin, siyasi idealler ve toplumsal gerçeklik üzerinden tahlil etmek problemin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

4.1. Dini/İdeolojik Doktrin ve Oryantasyon

Somali etnik kimlik, dil, din ve mezhebi yapılanma açısından dünyada örneği çok az olan bir homojenliğe sahiptir. Tasavvufla yoğrulmuş Sünni/Şafii din anlayışı, daha önce de ifade edildiği gibi, asırlar boyunca Somali halkının beslendiği ana manevi kaynak olmuştur. Bu din anlayışı toplumsal yapılanmanın en önemli unsuru olan kabile dengeleriyle de uyumlu bir şekilde varlık göstermiştir. Modern dönemlere geçiş ve 1960 yılından sonra yaşanan bağımsızlık süreciyle Somali İslam dünyası ve global güçlerle birtakım kültürel ve siyasi temaslar yaşamıştır. Önceleri Mısır merkezli İhvan-ı Müslimin örgütüyle yaşanan temaslar ve etkileşim siyasal İslamcı akımlarla ilk temas olarak kabul edilebilir.⁴⁵ Zira geleneksel olarak Somali

⁴³ Baehr, *The Somali Shabaab Militias and Their Jihadist Networks in The West*, 23.

⁴⁴ Roland Marchal, *The Rise of a Jihadi Movement in a Country at War, Harakat al-Shabaab al-Mujaheddin in Somalia*, (SciencesPo, 2011), 4.

⁴⁵ Holzer, "Political Islam in Somalia", 24-26.

toplumu siyasal İslamcı zaviyeden derin ve güçlü bir geleneğe sahip değildir. Somali’de cemaat, grup ve buna eşlik eden politik beklentiler, Mısır, Türkiye, İran vs. ülkelere kıyasla, nispeten yeni sayılır. Mısır ve İhvan-ı Müslimin etkisi Somali geleneksel toplumuyla derin bir çatışmaya yol açmamıştır. Bu açıdan Mısır etkisi bir kriz sebebi olarak görülmemelidir. Mamafih Suudi Arabistan’la yaşanan kültürel ve dini temaslar Somali’deki yerleşik din anlayışının sorgulanmasına yol açmış bu da kaçınılmaz bir çatışmaya yol açmıştır. Selefi/Vehhâbi doktrinin gelenek din anlayışları ve tasavvufu yoğrulmuş halk dindarlığına karşı takındığı düşmanca tavır ideolojik kutuplaşmalara zemin hazırlamıştır. Selefilğin, farklı formlarıyla, Somali topraklarına gelişi iki şekilde olmuştur. İlmi, kültürel ve dini bir form olarak Selefilik daha ziyade, başta Suudi Arabistan olmak üzere, körfez ülkelerinin çabalarıyla gelmiştir. Militarist ve tekfirci uzantıları ise başta el-Kâide olmak üzere global cihatçı örgütler tarafından getirilmiştir.

Somali’de yerli halkın radikal İslam’a desteği çok sınırlıdır. Bunun temel nedeni de, daha önce de ifade edildiği gibi, Sünni/Şafii din anlayışına sahip halkın tamamına yakınının apolitik tarikatlarla olan bağıdır. 1991 sonrasında çok sayıda siyasal İslamcı grup ortaya çıkmış olmasına rağmen bunların çok azı politik şiddete başvurmuştur. Somali toplumunun aşırılıklara mesafeli oluşunun bir sebebi de göçebe yaşamın pragmatizmi ve yaşam koşullarını ideolojiye tercih etmesidir. Vehhâbilik gibi katı din anlayışları, bu açıdan, Somali toplumuna “Körfez Araplarından” gelen bir dayatma olarak görülmelidir. 1991’den sonra faaliyet gösteren el-İslâh vakfı, batılı STK formunda faaliyet göstermekteydi, ve İttihâd-ı İslâmî şiddete bulaşan azınlık durumundaki Selefi karakterli yapılanmalardı.⁴⁶ Nitekim 2006 yılı İMB yapılanmasına destek veren gruplar tek bir ideolojide birleşmiyorlardı. İçlerinde Selefi/Vehhâbi tandanslı olanlar da vardı ama umumiyetle Somali geleneksel din anlayışına yakındılar.⁴⁷ Somali’ye yönelik harici müdahaleler toplumsal dengeleri altüst ettiği için ılımlı ve geleneksel kültüre yakın gruplar pasifize olmuşlardır. Nitekim Etiyopya ordusunun İMB birliğine yönelik operasyonunda bir güç boşluğu oluşmuş, İMB’ye yakın ılımlı unsurlar zayıflamış ve marjinalleşmiştir.⁴⁸

1970’li yıllarda Suudi Arabistan’da petrol gelirlerine bağlı olarak yaşanan servet bolluğu Vehhâbilik propagandasına hız kazandırdı. Dini vakıflar

⁴⁶ Ashley Elliot-Georg-Sebastian Holzer, “The invention of ‘terrorism’ in Somalia: paradigms and policy in US foreign relations” *South African Journal of International Affairs* 16:2 (2009), 226-227.

⁴⁷ Hoehne, “Counter-terrorism in Somalia”, 16.

⁴⁸ Civins, “Ethiopia’s intervention in Somalia, 2006-2009”, 136.

Somali'nin belli başlı kentlerinin yanında ülkenin en ücra köşelerine kadar yayıldı. Binlerce Somalili öğrenci Vehhâbî fıkıhı ve davet prensipleri eğitimi almak üzere Medine'ye ve Ümmü'l-Kura üniversitesine getirildi. Bu kararlı eğitim/kültür hamlesinin öteki yüzü ise Somali'nin Sovyetlere bağımlılığını azaltmak ve komünizmin yayılmasını engellemektir. Binaenaleyh Vehhâbî propaganda dini ve jeopolitik olmak üzere iki temel motivasyona dayanıyordu. Suudiler süreç içinde entelektüel ve vaizlerden oluşan bir Somali elit grubuyla Vehhâbîlik propagandasını yürütmek istiyorlardı. Jeopolitik bağlamda da Vehhâbîlik komünizmin yayılmasını engelleyecek bir “muhafazakar kalkan” olarak görülmekteydi.⁴⁹ Vehhâbîlik kendi dışındaki mezhepleri genelde ehli bidat olarak görür. Tasavvufu ise evliyaya tapınmak ve şirk olarak görür. Selefi karakterli hareketlerin çoğunda saf bir İslam anlayışına ulaşma çabasıyla benzer kanaatler gelişmiştir. Somali Vehhâbîliği zamanla evrilerek saldırgan ve mütecaviz karakterli cihatçı Selefilige dönüşmüş ve Somalide farklı din anlayışları arasındaki çatışmanın öne açılmıştır. Eş-Şebâb militanlarının evliya türbelerin karşı takındığı aşağılayıcı tahripkâr tutumun sebebi budur.⁵⁰

Selefi/Vehhâbî ideolojinin benimsenmesi ve bir toplum mühendisliği aracı olarak kullanılması ciddi çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Türbe ve zaviyelere yönelik tahribatların artmasıyla süreç içerisinde Ehl-i Sünne ve'l-Cemâa adlı sufi tandanslı bir örgüt yapılanması ortaya çıkmış ve eş-Şebâb'la silahlı mücadeleye girişmiştir.⁵¹ Hoşgörülü bir din anlayışını coğrafya ve iklim şartlarıyla harmanlayan geleneksel Somali Müslümanlığının yaşam alanı gittikçe daralmaktadır. Geçmiş asırların zengin bir birikimini içeren müzik, edebiyat ve folklor sair unsurlarla beraber kaybolma riskiyle karşı karşıyadır. Geleneksel Somali örfünde peçe ve burka tarzı uygulamalar olmamakla beraber kadınlar kaçırlma, işkence ve can korkusuyla peçe kullanmak zorunda kalmaktadırlar.

4.2. Eş-Şebâb'ın Siyasi Ajandası ve Askeri Stratejisi

Militarist karakterli aktif bir hareket olarak eş-Şebâb'ın siyasi ajandası, dini/ideolojik ajandasına kıyasla, oldukça belirgindir. Nitekim eş-Şebâb'ın otorite inşası, ekonomi, altyapı, global cihatçı örgütlerden destek alması ve örgüte hem Somali toprakları hem de diasporadan eleman kazandırma hususundaki başarısı büyük oranda siyasi ajandasının şeffaflığından kaynaklanmaktadır. Örgütün yükselişi birbirini tamamlayan üç önemli gelişmeyle mümkün olmuştur. Birincisi İMB'nin askeri kanadı olarak elde ettiği meşruiyetle

⁴⁹ International Crisis Group, “Somalia's Divided Islamists” (Erişim 1 Haziran 2020).

⁵⁰ International Crisis Group, “Somalia's Divided Islamists” (Erişim 1 Haziran 2020).

⁵¹ Orakçı, *Somali: Silahların Gölgesinde 26 Yıllık İstikrar Arayışı*, 11.

Somali'de şeriatı uygulaması ve Etiyopya ile savaşıp ülkeden kovması, ikincisi kabile dengelerine galebe ederek İslam'ı toplumsal mobilizasyon için bir araç olarak kullanarak seküler hükümete karşı destek toplaması, üçüncüsü ise kendisine finansman ve lojistik sağlayacak müttefikleri bulmasıydı. Bunlar da Eritre, el-Kâide, yabancı sempatizanlar ve daha önce yerlerinden edilen Somalililerdi.⁵²

Eş-Şebâb'ın siyasi ve askeri stratejisinde öne çıkan unsurlar Somali toplumunun hâlihazırda Somali'de ve Somali dışında yaşayan bütün bileşenlerini, bir noktaya kadar, motive etmeye imkân vermektedir. Yabancı işgaline son vermek, egemen, bağımsız ve güçlü bir İslam devleti etrafında Somali topraklarını birleştirmek ve son tahlilde güçlü bir İslam hilafeti kurmak şeklindeki ajanda oldukça net çizgilere sahiptir. Örgüt geçmiş tecrübesi ve askeri yeteneğiyle Somali milliyetçiliğinin en büyük temsilcisi olduğunu ortaya koymuştur.⁵³ İMB (İslamî Mahkemeler Birliği) öneminde sağlanan kısmi istikrar, savaş lordlarını pasifize etmekteki başarı, şeriatın tatbiki ve son tahlilde Etiyopya ordusunun mağlubiyete uğratılarak çıkarılması eş-Şebâb'ın varlığını ve mücadele tarzını güçlendirmiştir. Bu açıdan bakıldığında eş-Şebâb, el-Kâide'nin Afganistan'dan Afrika'ya stratejik bir şekilde nakli olarak görülmemelidir. Genel olarak cihadı destekleyen ve Selefi kökenli olan ve Selefi ideolojik terimleri aynı şekilde benimsemeyen fakat milliyetçi duygulardan beslenen farklı grupların birleşmesiyle üretilen bir varlık olarak kabul edilmesi gereken eş-Şebâb, bu nedenle her şeyden önce, Afganistan, Filistin, Lübnan ve Irak'ta meydana gelen olaylar kadar yerel dinamiklerle açıklanabilen bir radikalleşme sürecinin sonucudur.⁵⁴

Geçmiş örgütlerin başarısızlıklarından ders alan eş-Şebâb toplum psikolojisi, kitleleri mobilize etme ve örgüte yeni elemanlar kazandırma hususunda yeni taktikler geliştirmiş ve organize bir devlet gibi faaliyet göstermeye başlamıştır. Eş-Şebâb'ın kitlelere hitap ve örgüte eleman kazandırma hususundaki başarısının sırrı dini duyguları motive etmek ve bir şekilde toplumsal yapılanma içinde geri bırakılan ve ihmal edilen unsurları yeniden aktif bir birey olarak sosyalleştirmesidir. Bu açıdan eş-Şebâb bünyesine kattığı insanlara sadece bir silah ve maaş değil aynı zamanda ortak değerleri paylaşan insanlarla birlikte bir yaşam tarzı sunmaktadır. Bu basitçe bir beyin yıkama değil aksine bir çeşit hidayet bulma formuna benzemektedir. Eş-Şebâb'ın gücü toplumla olan ilişkilerini şeriat, zekat, sadaka ve cihat gibi dini temalar üzerinden

⁵² Damien Evan Pitts, *New Destinations of Islamic Fundamental Terrorism: The Rise of Al Shabaab* (Knoxville: The University of Tennessee, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 3.

⁵³ Marchal, *The Rise of a Jihadi Movement in a Country at War*, 6.

⁵⁴ Abdi Rahman Mohamed Jibril, *Islamic Extremism: The Untold Truth*, (Partridge Publishing, 2015), 115.

yürütmesinden geçmektedir. Eş-Şebâb'ın silahlı militanları halkla doğrudan temas etmezler. Bu militanlar hem korku hem de güven vermektedirler zira konulan yasakların sebebini bilmektedirler.⁵⁵ Kabile temelli sosyal yapılanma süreç içerisinde eş-Şebâb örgütünün hareketini hem zorlaştırmış hem de kolaylaştırmıştır. Belli dönemlerde kabileler arası ilişkiler inkar edilmiş ve örgüt adalet, eşitlik, halifelik ve ümmet kavramlarını ön plana çıkararak tevhid bayrağı altında bir birlik ve beraberlik inşası sözü vermiştir. Mamafih süreç içerisinde kabile gerçekliğine dayanmadan yol alınamayacağı fark edilmiş ve örgütün üst düzey stratejik görevleri kabile temelli olarak dağıtılmıştır.⁵⁶

Eş-Şebâb'ın ideolojik ve taktiksel gelişiminde el-Kâide ile kurduğu ilişkiler ağının önemli bir etkisi vardır. 2011-2013 arasında strateji ve taktik problemi sebebiyle örgüt zayıflama yoluna gitti. 2013 Haziran'ında Godane örgüt içindeki muhalefeti bertaraf edip mutlak lider oldu ve örgütün ideolojik kimliği ve temayülü belirginleşti. El-Kâide ile ilişki kurmak, sivil hedeflere saldırmanın önemi ve yabancı cihatçıların önemi ele alındı ve örgüt zamanla diğer Müslümanları öldürmeyi meşrulaştıran tekfirciliği, beynelmilel cihadı ve bir İslam halifeliği kurmayı hedefleyen bir Somali el-Kâide'sine dönüştü.⁵⁷ Yabancı cihatçılar üzerinde çokça durulmasının sebebi yüksek etki ve hareket yetenekleri sayesinde. Nitekim 2003 Irak işgali döneminde bu gruplar gayri nizami savaş taktikleri ve yol açtıkları mezhebi çatışmalarla olayların seyrini değiştirmişlerdir.⁵⁸ Doğu Afrika'daki en büyük terör örgütü olarak eş-Şebâb lokal ve Somali merkezli olarak teşekkül etmekle beraber bazı kurucuları, Ahmet Abdi Godane (Ebu Zübeyr) gibi, Afganistan cihadında bulunmuşlardır. Çoğu etnik olarak Somali menşeli olan, bazıları da Usame Bin Ladin'inin Sudan'da olduğu 1991-1996 döneminden kalan el-Kâide bakiyyesi, birçok yabancı cihatçı da farklı dönemlerde eş-Şebâb'ın saflarına katılmıştır. 2009-2010 yılları arasında Godane iki defa el-Kaide'ye bağlanmayı dile getirmiş ama Bin Laden resmi olarak bunu teyit etmemiştir. Bin Ladin'in vefatından sonra, 2012 Şubat başında, el-Kâide'nin yeni lideri Eymen el-Zevâhirî eş-Şebâb'ı resmi müttefik olarak deklare etmiştir.⁵⁹ Bazı uzmanlar da 2008 yılından itibaren el-Kâide ile kurulan ilişkilerin eş-Şebâb'ı köklü bir şekilde dönüştürdüğünü ve eş-Şebâb'ın bu ilişkiyle beraber Afrika boynuzundaki cihatçı faaliyetleri Usame Bin Ladin önderliğindeki el-Kâide'ye entegre

⁵⁵ Marchal, *The Rise of a Jihadi Movement in a Country at War*, 6.

⁵⁶ Harper, *Everything You Have Told Me Is True*, 36.

⁵⁷ Matt Bryden, *The Reinvention of Al-Shabaab. A Strategy of Choice or Necessity?* (CSIS, 2014), 1-2.

⁵⁸ Thomas Hegghammer, "The Rise of Muslim Foreign Fighters. Islam and the Globalization of Jihad", *Quarterly Journal: International Security* 35/3 (2010-2011), 53.

⁵⁹ European Institutes of Peace (EIP), *The Islamic State in East Africa*, 2018.

ettiğini iddia ederler.⁶⁰

İMB'nin ABD destekli Etiyopya ordusu tarafından kaldırılmasından sonra Etiyopya işgali karşısında duran tek organize örgüt eş-Şebâb olmuştur. Bu durum örgütün ideolojisini benimsemeyen fakat Etiyopya işgalinden rahatsızlık duyan milliyetçi duyguları baskın kitleleri ikna etmekte ve desteklerini sağlamakta etkili olmuştur. AMİSOM (Afrika Birliği Somali Misyonu) askerlerinin kötü muamelesi ve ABD'ye olan tepki de eş-Şebâb'a olan desteği arttırmıştır.⁶¹ Sınırlı sayıdaki yabancı savaşçılar istisna edilirse örgüt üyelerinin ortak tarafı yabancı işgalinden rahatsızlık duyan, büyük Somali idealleri taşıyan, Somali milliyetçiliğini benimseyen ve cihat propagandasından etkilenen insanlar olmalarıdır. Burada toplumsal hafıza kitleleri Somali için mücadele söylemi etrafında buluşturmaktadır.⁶² Eş-Şebâb'ı toplumsal düzeyde popüler kılan ve geniş kitlelerin desteğini getiren husus da hiç şüphesiz savaş lortlarının pasifize edilmesi yönündeki çabalarıdır.

Eş-Şebâb'ın üst düzey yöneticilerinin tamamının el-Kâide ve global cihat taraftarı olduğu söylenemez. Zevahiri'nin açıktan eş-Şebâb'ı kucaklayan beyanatına rağmen örgüt hala büyük oranda yabancı işgaline direnen, milliyetçi bir mahiyete sahiptir. 2017 sonlarına doğru bünyesinde bulunan yabancı menşeli savaşçıların IŞİD (Irak Şam İslam Devleti) taraftarı olanlarını pasifize etti ve eş-Şebâb'a herhangi bir şekilde karşı çıkanların mürted olduğuna dair bir fetva yayınladı.⁶³ Somali topraklarını her türlü yabancı işgale karşı koruma şeklindeki milliyetçi refleks oldukça baskın olmasına rağmen eş-Şebâb dini motivasyonu en güçlü araç olarak kullanmaktadır. Bu çerçevede uluslararası camia tarafından desteklenen hâlihazırdaki resmi hükümet, uluslararası yardım kuruluşları, barış gücü düzeyinde varlık gösteren AMİSOM ve Türkiye gibi normalleşme sürecine destek veren bütün taraflar Somali düşmanı olarak görülmekte ve saldırıya uğramaktadır. Şebab içinden çıktığı İMB'ne yönelik savaşı da İslam'a karşı bir savaş olarak görmüş bir adım sonrasında da bunun Müslümanlarla gayr-ı Müslimlerin savaşı olduğunu deklare etmiştir. Nitekim Somali'ye yönelik harici müdahaleleri, Etiyopya, ABD, haclı savaşı tavsif etmiş ve Müslümanları buna karşı durmaya ve cihada davet etmiştir. Benzer şekilde Federal Geçiş hükümetini ve buna destek verenleri ise Batı kuklası açgözlü mürtetler olarak ilan etmişlerdir.⁶⁴

⁶⁰ Rob Wise, *Al Shabaab* (CSIS, 2011), 6.

⁶¹ Özkan, *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye'nin Somali Politikası*, 24.

⁶² Muhammed Tandoğan, *Eş-Şebâb Örgütünün Anatomisi* (AFAM, 2016).

⁶³ EIP, *The Islamic State in East Africa*, 6-9.

⁶⁴ Jutta Bakonyi, "Ideoscapes in the World Society: framing violence in Somalia" *Civil wars*. 17/2 (2015), 258.

Eş-Şebâb'ın baskıcı siyaset metodolojisi, zor kullanarak toplumu dini/İslami açıdan tek tipleştirme çabaları ve şeriatı kaba bir formda icra etmesi toplumda derin bir düşmanlığa yol açmıştır. Özellikle sivillere yönelik bombalı eylemler örgütün halk nezdindeki desteğini daha da azaltmaktadır. Şiddete dayalı hareket tarzının yabancı cihatçılar tarafından dayatıldığı algısı da benzer şekilde halk desteğini olumsuz bir şekilde etkilemektedir.⁶⁵

Kitle psikolojisi açısından bakıldığında, Selefi gruplarda göze çarpan en belirgin özellik olan kin ve öfkenin sadece 'Allah için sevmek ve Allah için buğz etmek' ilkesiyle açıklanması mümkün değildir. *"Bu dini hamasetin boşlukta ve teorik zeminde yaşama imkanı olmadığı için kendine yeni bir hedef bulması gerekmektedir. Böylece Allah'a ve Resulüne karşı duyulan sevgi bir anda 'O'nun düşmanlarına karşı cihad etmek' eylemine dönüşebilmektedir. Bu cihetle Selefilik Müslümanları sadece teolojik ve kültürel olarak tüketmekle kalmayıp, politik ve toplumsal olarak da istikrarsızlığa sürüklemektedir"*.⁶⁶ Günümüz Somali toplumu mezkûr hususların tamamında derin bir krize sürüklenmiş, siyasi, dini, ekonomik ve kültürel problemlerin odağında sürekli savrulan, bir gelecek tasavvuru ve umuduna sahip olmayan milyonlarca insan dünyanın en hareketli ve istikrarsız mülteci topluluğuna dönüşmektedir. Bu umutsuz geniş kitlenin yol açtığı güvenlik krizi gün geçtikte daha da büyümektedir. Zira radikal örgütlerin eleman devşirdiği en büyük hedef kitle de bunların arasından çıkmaktadır.

SONUÇ

Somali krizi son otuz yılda Afrika'da ortaya çıkan en büyük insani, İslami ve siyasi krizdir. Modern dönemin en hareketli zamanlarına devletsiz yahut başarısız devlet gerçekliğiyle girmek zorunda kalan Somali halkı, tarihin ve zamanın dışında kalma riskiyle karşı karşıyadır. Sömürge döneminin problemli mirası üzerinden gelişen problemler yumağı her gün daha da içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Global güçlerle mücavir siyasetlerin ortak çıkar ve müdahale alanına dönüşen Somali topraklarının mevcut krizi kendi imkânlarıyla aşma ihtimali görünmemektedir. Uluslararası camianın Somali gerçekliğini göz ardı ederek günümüze kadar sürdürdükleri stratejiler güvenlik, altyapı, ekonomi, eğitim ve toprak bütünlüğü hususunda Somali halkına hiçbir şey vermedi. Nüfuz ve strateji temelli yaklaşımlar Somali topraklarını mikro iktidar alanlarına böldü, bu da doğal olarak çarpışan güçleri ortaya çıkardı. Barış inşa sürecinde İslam dünyası bugüne kadar ciddi bir varlık gösteremedi. Sarf edilen muazzam bütçelere rağmen Somali krizi hala büyük oranda başladığı yerde durmaktadır. Hoşgörülü, coğrafya ve toplum ile

⁶⁵ International Crisis Group, "Somalia's Divided Islamists", (Erişim 1 Haziran 2020).

⁶⁶ Evkuran, Bir Kriz Teolojisi ve Toplumsal Hareket olarak Selefilik, 100.

barışık bir din anlayışı inşa eden Somali Müslümanlığı da bu süreçte en çok hırpalanan alanlardan birisi oldu. Etnik, politik, askeri ve stratejik beklentilerin ortasında kalan Somali Müslümanlığı büyük savrulmalar yaşamaktadır. Vehhâbî propaganda mekanizmasının eğitim ve finans yoluyla oluşturduğu etki karşısında dini/kültürel kurumlardan mahrum Somali toplumunun direnç göstermesi mümkün olmamaktadır. Somali ve doğu Afrika merkezli bu radikalleşmenin iç bölgelere ve daha geniş mücavir alanlara yayılma istidadı vardır. Öte yandan yerli ve yabancı cihatçı Selefilğin eş-Şebâb ve benzer oluşumların çatısı altında geliştirdiği tekfirci, dışlayıcı ve saldırgan din anlayışı toplumda sürekli bir korku ve tedhişi canlı tutmaktadır. Artarak devam eden güvenlik ve asayiş krizi Somali toplumunun sağlıklı bir gelecek tasavvuru inşa etmesini engellemekte ve Somalililer dünyanın en hareketli mülteci toplumu olmaya devam etmektedirler. Henüz ülke dışına çıkamayan veya kaçamayanlar ise bir çeşit *pasif mülteci* olarak kaçabilecekleri zamanı beklemektedirler. Somali coğrafyasında gerçekleşen ve şiddet içeren her uygulama ve her eylem büyük bir ustalıkla İslam'ın imaj ve kimliğine zarar veren bir bilgi havuzunda toplanmakta ve Batılı antropologlar ve strateji uzmanları tarafından yeni İslami şablonlar üretmek için kullanılmaktadır. İslam dünyasının, başta Türkiye ve Mısır olmak üzere, Somali krizine müdahil olmaları sorunun insani ve İslami bir düzlemde çözülmesine kapı aralayabilir. Somali krizinin geride bıraktığı 30 yıllık trajik süreç krizin İslam dünyasının katkısı olmadan çözölemeyeceğini ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

“Somalia: Fall of Siad Barre and the Civil War”. Erişim 1 Haziran 2020. <https://sites.tufts.edu/atrocityendings/2015/08/07/somalia-fall-of-siad-barre-civil-war/>.

Amnesty, Amnesty International. *The Hidden US War in Somalia, Civilian Casualties from Air Strikes in Lower Shabelle*. London: Amnesty International Ltd, 2019.

Artokça, İzzettin. *eş-Şebâb Terör Örgütü/ Somali*. TASAM, 2013. https://tasam.org/tr-TR/Raporlar/Rapor/56/es_sebab_teror_organu_somali

Bakonyi, Jutta. “Ideoscapes in the World Society : framing violence in Somalia”. *Civil wars*. 17/2 (2015), 242-265. <https://doi.org/10.1080/13698249.2015.1070456>

Balthasar, Dominik. “State Making in Somalia under Siyad Barre: Scrutinizing Historical Amnesia and Normative Bias”. *International Journal of African Historical Studies* 51/1 (2018), 141-162.

Barnes, Cedric. “U dhashay—Ku dhashay: Genealogical and Territorial Discourse in Somali History”. *Social Identities* 12/4 (2006), 487-498.

Bazîne, Abdullah Salim. *İntişâru'l-İslâmî fî Afrikiya Cenube's-Sahra*. Misrateh: Yedi Ekim Üniversitesi, 2010.

Bingöl, Oktay. “Somali’de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye’nin Rolü”. *Gazi Akademik Bakış* 7/13 (Mayıs 2013): 81-106. <https://doi.org/10.19060/gav.31799>

Bryden, Matt. *The Reinvention of Al-Shabaab. A Strategy of Chocice or Necessity?*. CSIS, 2014.

https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/140221_Bryden_ReinventionOfAlShabaab_Web.pdf

Cassanelli, Lee. “The Partition of Knowledge in Somali Studies: Reflections on Somalia’s Fragmented Intellectual Heritage”. *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies* 9 (2009), 4-17.

Di Domenicantonio, Giulio. “With God on our side”: a focus on Ahlu Sunna Waljama’a, a Sufi Somali paramilitary group” *Annual Review of Islam in Africa* 13-14/1 (2015-16), 64-70.

Dirk Baehr, *The Somali Shabaab Militias and Their Jihadist Networks in The West*. Konrad Adenauer Stiftung, 2001.

<https://www.kas.de/en/web/auslandsinformationen/artikel/detail/-/content/die-somalischen-shabaab-milizen-und-ihre-jihadistischen-netzwerke-im-westen>

Elliot, Ashley – Holzer, Georg-Sebastian. “The invention of ‘terrorism’ in Somalia: paradigms and policy in US foreign relations”. *South African Journal of International Affairs* 16:2 (2009), 215-244. <https://doi.org/10.1080/10220460903268984>

European Institutes of Peace (EIP), *The Islamic State in East Africa*, 2018. <http://www.eip.org/en/news-events/eip-publishes-new-report-%E2%80%9CIslamic-state-east-africa%E2%80%9D8>

Evkuran, Mehmet. “Bir Kriz Teolojisi ve Toplumsal Hareket Olarak Selefilik”.

Muhafazakar Düşünce, 12/45-46. (Temmuz-Aralık 2015), 79-102.

Gundel, Joakim. *Clans in Somalia*. ACCORD, 2009.

https://www.ecoi.net/en/file/local/1193130/90_1261130976_accord-report-clans-in-somalia-revised-edition-20091215.pdf

Harper, Marey. *Everything You Have Told Me Is True: The Many Faces of Al Shabaab*. London: C Hurst & Co Publishers Ltd, 2019.

Hegghammer, Thomas. “The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad”. *Quarterly Journal: International Security* 35/3 (Winter 2010/11), 53-94.

Holzer, Georg-Sebastian. “Political Islam in Somalia: A Fertile Ground for Radical Islamic Groups?”, *Geopolitics of the Middle East* 1 (2008), 23-42.

İbrahim, Abdiwali Ali. *Eş-Şebab Örgütünün Teşekkülü, İdeolojik Yapılanması ve Faaliyetleri*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

İşcan, Mehmet Zeki. “Tarih Boyunca Selefi Söylem”. *İlahiyat Akademi*, 1/1-2. (2015), 1-14.

International Crisis Group, “Somalia’s Divided Islamists”. Erişim 1 Haziran 2020. <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/somalia-s-divided-islamists>

Jibril, Abdi Rahman Mohamed. *Islamic Extremism: The Untold Truth*. Partridge Publishing, 2015.

Kavas, Ahmet. “Somali”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,

<https://islamansiklopedisi.org.tr/somali#2-tarih> (12.06.2020).

Khayre, Ahmed Ali M.. “Somalia: An Overview of the Historical and Current Situation”. *SSRN Electronic Journal*. 2016.

https://www.researchgate.net/publication/301660381_Somalia_An_Overview_of_the_Historical_and_Current_Situation

Köksal, Aydoğan. “Somali”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,

<https://islamansiklopedisi.org.tr/somali#1> (12.06.2020).

Marchal, Roland. *The Rise of a Jihadi Movement in a Country at War, Harakat al-Shabaab al-Mujaheddin in Somalia*. SciencesPo, 2011.

<https://spire.sciencespo.fr/notice/2441/5ncvgncesl8n4a0rpg5k3c1j5p>

Mudane, Hassan. “Siad Barre’s Regime: From Repressive to Civil War”. Erişim 10 Haziran 2020. https://www.researchgate.net/publication/326657819_Siad_Barre's_regime_From_repressive_to_civil_war

Özkan, Mehmet. *Doğu Afrika Jeopolitiği ve Türkiye’nin Somali Politikası*. SETAV, 2014. http://file.setav.org/Files/Pdf/20141021153934_40_somali_web.pdf

Pitts, Damien Evan. *New Destinations of Islamic Fundamental Terrorism: The Rise of Al Shabaab*. Knoxville: The University of Tennessee, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Quetzalli Padilla, Gustavo Trigo-Arana, *Scoping Study on the Culture Sector in Somalia*. UNESCO, 2013. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000229187>

Shinn, David. “Al Shabaab’s Foreign Threat to Somalia”. *ORBIS* 55/2 (2011), 203-215.

Sıradağ, Abdürrahim. *Sahra Altı Afrika’ında Terörist Grupların Yükselişi Boko Haram ve eş-Şebâb*. SETAV, 2015. <https://www.setav.org/sahra-alti-afrikasinda-terorist-gruplarin-yukselisi-boko-haram-ve-es-sebab/>

Solomon, Hossein. “Al Shabaab in Somalia: Between Clan and Faith”, *Terrorism and Counter-Terrorism in Africa*. 39-66. London: Palgrave Macmillan, 2015.

Taş, Abdullah Erdem. “Afrika’da İslâm’ın Yayılması: Fâtihler, Tâcirler, Dervişler”. *Geçmişten Günümüze Türk-Somali İlişkileri Sempozyumu* (Bursa: Kasım 2019) (Yayımlanmamış Bildiri)

Tandoğan, Muhammed. *Eş-Şebâb Örgütünün Anatomisi*. AFAM, 2016. <https://afam.org.tr/es-sebab-orgutunun-anatomisi/>

Wise, Rob. *Al Shabaab*. CSIS, 2011. <https://www.csis.org/analysis/al-shabaab>

https://www.washingtonpost.com/world/africa/ethnic-somalis-are-dying-in-kenya-and-some-say-the-government-is-to-blame/2016/01/07/4bc66dbc-a848-11e5-b596-113f59ee069a_story.html